

142
(Ф 03.02 – 91)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет
Навчально-науковий Юридичний інститут
Кафедра теорії та історії держави і права

ЗАТВЕРДЖУЮ
в.о. ректора

" 08 " 07 2016 р.

Система менеджменту якості

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
«Історія держави і права України»

Галузь знань: 08 «Право»
Спеціальність: 081 «Право»
Спеціалізація: «Правознавство»

Курс – 1 Семестр – 1,2

Аудиторні заняття – 119 Диференційований залік – 1,2 семестр
Самостійна робота – 121
Усього (годин/кредитів ECTS) – 240/8

Індекс НБ – 9- 081/16- 2.1.3

СМЯ НАУ НП 13.01.01-01-2016

Навчальну програму дисципліни «Історія держави і права України» розроблено на основі освітньо-професійної програми та навчального плану № НБ – 9-081/16 підготовки фахівців освітнього ступеня «Бакалавр» за спеціальністю 081 «Право» та спеціалізацією «Правознавство» та відповідних нормативних документів.

Навчальну програму розробила
доцент кафедри теорії та
історії держави і права, к.і.н. С. Голошко С. Голошко

Навчальну програму обговорено та схвалено на засіданні кафедри теорії та історії держави і права, протокол № 13 від « 3 » серпня 2016 р.

Завідувач кафедри І. Бородин І. Бородин

Навчальну програму обговорено та схвалено на засіданні випускової кафедри спеціальності 081 «Право» та спеціалізації «Правознавство» кафедри повітряного та космічного права, протокол № ... від « 10 » 06 2016 р.

Завідувач кафедри С. Юлдашев С. Юлдашев

Навчальну програму обговорено та схвалено на засіданні науково-методично-редакційної ради Навчально-наукового Юридичного інституту, протокол № 6 від « 15 » 06 2016 р.

Голова науково-методично-
редакційної ради

В. Вишновецький

УЗГОДЖЕНО

Директор ННЮІ

І. Сопілко І. Сопілко

« 15 » 06 2016 р.

Рівень документа – 3б

Плановий термін між ревізіями – 1 рік

Контрольний примірник

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна програма навчальної дисципліни «Історія держави і права України» розроблена на основі «Методичних вказівок до розроблення та оформлення навчальної та робочої навчальної програм дисциплін», введених в дію розпорядженням від 16.06.2015 р. № 37/ роз.

Дана навчальна дисципліна є теоретичною основою сукупності знань та вмінь, що сприяють формуванню загальноосвітнього світогляду майбутніх юристів.

Метою викладання дисципліни є поглиблення історичних знань майбутніх юристів щодо українського державо- і правотворення; формування національної свідомості, поваги до минулого українського народу і віри в його майбутнє, правової культури.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни є:

- формування у студентів відповідної понятійної бази, необхідної для подальшого оволодіння спеціальними та фаховими дисциплінами, зокрема, ґрунтовними знаннями з історії та традицій вітчизняного державотворення, процесів становлення та розвитку його інститутів;

- оволодіння науковим апаратом обробки і аналізу історичних державно-правових документів з метою виявлення особливостей розвитку держави та права України в історичному контексті;

- дослідження ефективних механізмів розвитку вітчизняних держави і права в сучасних умовах у розрізі європейських та світових тенденцій державотворення.

У результаті вивчення даної навчальної дисципліни студент повинен:

Знати:

- історію та основні чинники виникнення і розвитку вітчизняної держави і права;
- загальні засади становлення суспільного ладу на різних етапах розвитку української державності;
- історію та особливості функціонування системи органів влади і управління, суду в Україні з часу найдавніших державних утворень і до сьогодення;
- історію кодифікації права України та його вплив на формування різних правових систем.

Вміти:

- самостійно вивчати та аналізувати документальні джерела з історії держави і права України;
- застосовувати на практиці знання історичних засад виникнення та функціонування державно-правових інститутів;
- використовувати набуті знання для вивчення історичних особливостей та визначення напрямків розвитку вітчизняної держави і права;
- самостійно аналізувати проблеми сучасного державотворення в Україні.

Навчальний матеріал дисципліни структурований за модульним принципом і складається з чотирьох навчальних модулів, а саме:

- навчального модуля № 1 «Державність і право на території України: від витоків до Руси-України княжої доби»
- навчального модуля № 2 «Державно-правовий устрій українських земель під іноземною зверхністю (XIV – початок XX ст.)»
- навчального модуля № 3 «Державно-правовий розвиток України в період відродження національної державності та міжвоєнні часи»
- навчального модуля № 4 «Держава і право України в радянську добу та на сучасному етапі», кожен з яких є логічно завершеною, відносно самостійною, цілісною частиною навчальної дисципліни, засвоєння якої передбачає проведення модульної контрольної роботи та аналіз результатів її виконання.

Навчальна дисципліна «Історія держави і права України» базується на знаннях таких дисциплін, як «Теорія держави і права», «Історія держави і права зарубіжних країн», «Історія та культура України» та є базою для вивчення юридичних галузевих та спеціальних дисциплін.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

2.1. Модуль № 1 «Державність і право на території України: від витоків до Руси-України княжої доби».

Тема 2.1.1. Вступ до курсу «Історія держави і права України».

Історія держави і права України як наука і навчальна дисципліна. Предмет, мета і завдання курсу. Місце та значення історії держави і права України у системі юридичних та історичних наук. Міжпредметні зв'язки у вивченні історії держави і права України.

Функції історії держави і права України.

Принципи і методи пізнання історико-правових явищ. Сучасні загальнонаукові та спеціальні методи пізнання і вивчення історії держави і права України, синтез юридичних та історичних методів дослідження.

Періодизація навчального курсу.

Історіографія та джерела історії держави і права України. Аналіз наукової та навчальної літератури. Значення історичних та правових джерел для вивчення історії держави і права України, їх характеристика.

Тема 2.1.2. Стародавні держави і право на території України (VII ст. до н. е. – VIII ст. н. е.).

Розклад первіснообщинного ладу і родоплемінної організації суспільства, становлення класового суспільства на території України.

Виникнення і розвиток Скіфської рабовласницької держави, її соціально-політичний устрій (VII до н.е. – III ст. н.е.). Джерела та основні риси права Скіфського царства.

Грецька колонізація Причорномор'я. Суспільно-політичний устрій і право античних міст-держав (VII до н.е. - IV ст. н.е.).

Боспорське царство, його суспільно-політичний устрій і право (V ст. до н.е. – VI ст. н.е.).

Походження слов'ян. Ранньослов'янська державність. Суспільно-політичний розвиток східних слов'ян від військово-демократичної організації племен до ранньофеодальної держави. Союзи племен, міжплемінний військово-політичний союз антів “Антське царство” (кінець IV – початок VII ст.). Об'єднання союзів племен і створення союзу союзів слов'янських племен “Русь” (VII ст.). Утворення своєрідної федерації князівств “Руська земля” (VIII ст.). Куявія, Славія і Артанія – три політичні центри слов'янських племен. Завершення політичної консолідації східних слов'ян.

Тема 2.1.3. Держава і право Київської Русі (IX – початок XIII ст.).

Етапи державно-правового розвитку. Норманська, антинорманська теорії та теорія пантюркізму походження державності у східних слов'ян.

Суспільний лад, соціальні стани. Панівна верхівка: великий князь, місцеві князі, бояри, вище духовенство. Особливості системи сюзеренітету–васалітету. Правове становище вільних селян-общинників (смердів), напівзалежного (рядовичів, закупів) та залежного (холопів, челяді) населення, ізгоїв. Міське населення: міська аристократія (князі, бояри, вище духовенство, купці) і міські низи (ремісники, дрібні торговці, рядове духовенство).

Державний устрій. Ранньофеодальна форма правління. Вищі органи влади і управління: великий князь, боярська рада, князівські з'їзди (снеми), народні збори (віче). Зміна порядку успадкування князівської влади, принцип сеньйорату. Десятинна та двірцево-вотчинна системи управління на місцях. Сільська територіальна община (верв). Посадники, намісники, волостелі, тіуни, вірники та ін. Система “кормління” посадових осіб. Походження національної символіки. Реформи Володимира Великого. Утвердження християнства як загальнодержавної релігії. Церква. Військо. Правління Ярослава Мудрого. Зміцнення міжнародних зв'язків Київської держави. Судові органи. Судовий процес.

Правова система. Джерела давньоруського права: звичаєве право, договори з Візантією, великокнязівське та церковне законодавство. Статути князів Володимира Святославовича і Ярослава Мудрого. Рецепція іноземного права (варязьких, південнослов'янських та візантійських правових норм). Закон Руський. Збірники права “Номоканон”, “Кормча книга”. Руська Правда – видатна пам'ятка давньоруського права. Списки Руської Правди. Порівняльний аналіз її редакцій (Коротка, Розширена, Скорочена). Основні риси права: право власності, зобов'язальне право, шлюбно-сімейне право, спадкове право. Кримінально-правові норми. Поняття і види злочинів. Мета і система покарань.

Розпад Київської Русі: причини і наслідки. Зростання політичного і економічного значення місцевих феодальних центрів. Зростання ролі князівських з'їздів. Боротьба східнослов'янських князівств проти монголо-татарської навали. Визнання васальної залежності руських князів від золотоординських ханів.

Тема 2.1.4. Галицько-Волинська держава – спадкоємиця державно-правової традиції Київської Русі (перша пол. XIII – перша пол. XIV ст.).

Етапи історичного розвитку. Утворення Галицько-Волинської держави. Князь Роман Мстиславович. Посилення боротьби бояр за владу. Розквіт держави за часів Данила Галицького. Боротьба із золотоординським ігом. Галицько-Волинська держава – спадкоємиця державно-правової традиції Київської Русі та перша національна держава українського народу. Причини занепаду держави. Українські землі під владою іноземних держав: Литви, Польщі, Угорщини, Московського і Молдавського князівств.

Суспільний лад. Князі. Боярська аристократія. Духовенство. Соціальний склад міського населення. Селянство.

Державний лад. Верховна влада князя. Атрибути державної влади: корона, герб, державна печатка, прапор. Дуумвірат. Боярська рада – орган впливу боярської олігархії. Віче. Система двірцево-вотчинного управління. Двірський, канцлер (печатник), стольник, збройник, отроки та ін. Місцеве управління. Посадники, тисяцькі, воєводи, волостелі. Суд. Військо. Церква.

Правова система. Джерела права: звичаєве право, Руська Правда, князівське та церковне законодавство, магдебурзьке право. Грамота князя Івана Ростиславовича (Берладника) (1134 р.). “Рукописання” – заповіт князя Володимира Васильковича (1287 р.). Статутна грамота Мстислава Даниловича (1289 р.).

2.2. Модуль №2 «Державно-правовий устрій українських земель під іноземною зверхністю (XIV – початок XX ст.)».

Тема 2.2.1. Державно-політичний устрій і право на українських землях литовсько-польської доби (друга половина XIV – середина XVII ст.). Запорозька Січ, її військово-адміністративний устрій.

Литовсько-Руська держава та право (др. пол. XIV – перша пол. XVI ст.). Передумови та процес приєднання українських земель до Великого князівства Литовського та Королівства Польського. Формування Литовсько-Руської держави. Ліквідація автономії українських земель, перетворення їх на воєводства. Державне зближення Великого князівства Литовського і Королівства Польського. Польсько-литовські унії: Кревська (1385 р.), Віленська (1401 р.), Городельська (1413 р.). Зміни правового статусу українських земель. Литовсько-московські відносини.

Суспільний устрій. Князі, магнати, бояри. Становлення шляхти та зрівняння у правах з магнатами. Духовенство. Міське населення. Правове становище міського населення у великокнязівських, приватновласницьких, самоврядних і церковних містах. Соціальна диференціація селянства: вільні (тяглові, службові, ремісники, чиншові), напіввільні (закупи), невольні (холопи, челядь). Устава на волоки (1557 р.). Початок правового оформлення кріпацтва.

Державний лад. Найвищі органи влади Великого князівства Литовського. Великий князь. Місцеві князі та перетворення їх на підданих Великого князя (привілей 1434 р.). Рада при князі (пани-рада), зростання її компетенції

(привілеї 1492 р., 1506 р.). Великий вальний (загальний) сейм: склад і компетенція. Центральна адміністрація: маршалки, канцлер, підскарбій, гетьмани та ін. Міське управління. Судова система (великокнязівський, територіальні, доменіальні, громадські (копні), земські, гродські (замкові), підкоморські, церковні суди). Судовий процес.

Правова система. Джерела права: звичаєве право, Руська Правда, великокнязівське законодавство (привілеї), міжнародні та міждержавні договори, земські уставні грамоти, Судебник Казимира IV 1468 р., Литовські статuti, магдебурзьке право. Канонічне (церковне) право. Основні риси права: державне, майнове, сервітутне, зобов'язальне, шлюбно-сімейне, спадкове, кримінальне право. Поняття і види злочинів. Система покарань.

Українські землі під владою Речі Посполитої (др. пол. XVI – перша пол. XVII ст.). Створення Речі Посполитої (Люблінська унія 1569 р.). Берестейська церковна унія (1596 р.) та її вплив на подальшу долю Української держави. Польська експансія на українські землі. “Статті для заспокоєння руського народу” (1632 р.).

Суспільний лад: польські та українські магнати і шляхта. Духовенство церковне і монастирське. Приватновласницькі та державні селяни. Правове оформлення закріпачення українського селянства. Міщанство: міський патриціат, поспільство (бюргерство), плебс. Правове становище міського населення у королівських, приватновласницьких і самоврядних містах. Українське козацтво. Реєстрові козаки.

Державна система за “Артикулами” Генріха Валуа 1573 р. Вальний сейм – вища законодавча влада держави. Сенат і посольська ізба. Центральне управління: король, коронний (великий) маршалок, канцлер, підскарбій, гетьмани та ін. Система органів місцевої влади управління: воеводи, старости і каштеляни. Воеводські і повітові сеймики. Самоврядування в містах: магістрат, міська рада (бургомістри і радці) і міська лава (війт і лавники). Церква, монастирі і братства. Суд і процес. Сеймовий та королівський суди. Земські суди, Коронний і Литовський трибунали. Гродські суди. Підкоморський суд. Вотчинні суди. Церковні суди. Магістратські та ратушні суди. Поточний і виложений суди.

Основні риси права. Право власності. Спадкове право. Зобов'язальне право. Поняття і види злочинів. Система покарань. Джерела права: звичаєве руське право, королівські та великокнязівські грамоти. Другий (Волинський) Литовський статут 1566 р., Третій Литовський статут 1588 р., постанови сейму, магдебурзьке право, “Номоканон”, церковні устави Володимира і Ярослава, “Звід канонічного права” 1532 р.

Запорозька Січ: військово-адміністративний устрій і право. Причини та умови виникнення українського козацтва. Джерела формування Запорозької Січі. Соціальний склад і правове становище січового козацтва. Етнічний склад козацтва. Адміністративно-територіальний поділ Січі. Кіш, курені, паланки. Категорії населення Запорозької Січі. Система органів військово-адміністративної влади. Військова рада. Кошовий отаман. Генеральна старшина.

Військовий суддя, осавул, писар. Курінні отамани. Військові службовці: підписар, булавничий, хорунжий, бунчужний, довбиш, пушкар, канцеляристи та ін. Старшина похідна та паланкова. Реєстрові козаки.

Правова система. Джерела права: звичаєве козацьке право, церковне право, рішення військових рад, кошового отамана, старшини. Угоди козаків із урядом Речі Посполитої. Ординація Війська Запорозького реєстрового 1638 р. Особливості застосування гетьманських універсалів, царських грамот, універсалів польських королів як джерел права на Запоріжжі. Риси права. Поняття і види злочинів на Січі. Система покарань. Особливості судового процесу.

Тема 2.2.2. Українська козацько-гетьманська держава та її право (середина XVII – кінець XVIII ст.).

Держава і право в роки Національно-визвольної війни (1648-1657 рр.). Українська національна революція: причини, рушійні сили, мета, характер, періодизація. Розгортання національно-визвольної війни. Еволюція поглядів Б. Хмельницького: від автономії до створення суверенної держави. Розбудова, суспільно-політичний та адміністративно-територіальний устрій Української козацько-гетьманської держави Богдана Хмельницького середини XVII ст.

Зміни у суспільних відносинах. Зміцнення становища козацтва як окремого соціального стану. Привілеї козацтва за королівськими грамотами, Білоцерківським договором 1651 р., “Березневими статтями” 1654 р., царськими жалуваними грамотами. Формування козацької старшини. Зміцнення становища православної шляхти і духовенства. Козаки. Міщани. Тимчасове послаблення феодально-кріпосницької системи. Державні і панські селяни. Зміни у складі населення міст.

Знищення польської адміністративно-політичної системи управління. Формування української феодальної держави, її форма. Органи влади та управління. Військова Рада. Старшинські ради. Система управління. Гетьман як глава держави, верховний головнокомандувач, законодавець, верховний суддя. Генеральний уряд (вищий розпорядчий, виконавчий та судовий орган держави). Державні функції генеральної старшини (генерального писаря, обозного, судді, осавула, хорунжого, бунчужного, підскарбія). Місцеве управління. Полкові уряди. Сотенні уряди. Заснування фінансової системи. Військо. Зовнішня політика. Судова система: суд гетьмана, старшинської ради, генеральний суд, полкові та сотенні суди, магістратські суди. Судочинство у ратушних містах, селах.

Правовий статус Української козацько-гетьманської держави та її народу і форма державно-правових зв'язків України з Московією за договором 1654 р. Правова система. Звичаєве козацьке право. Церковне право. Рішення Військової Ради. Гетьманське законодавство. Міжнародні договори (гетьмансько-королівські, гетьмансько-царські). Магдебурзьке право. Адміністративні та судові прецеденти. Адміністративно-правове регулювання. Військові та інші види злочинів. Судовий процес.

Тема 2.2.3. Українські землі під іноземною зверхністю (др. пол. XVII – XVIII ст.).

Політико-правове становище Гетьманщини у складі Московії. Громадянська війна. Період “Руїни” в Україні та його наслідки. Поділ України на два гетьманства – Лівобережне і Правобережне.

Гетьманські статті: Переяславські Ю.Хмельницького (1659 р.); Батуринські (1663 р.) і Московські (1665 р.) І.Брюховецького; Глухівські Д.Многогрішного (1669 р.); Конотопські (1672 р.) і Переяславські (1674 р.) І.Самойловича; Коломацькі І.Мазепи (1687 р.); Решетилівські І.Скоропадського (1709 р.); “Рішучі пункти” Д.Апостола (1728 р.). Гадяцький договір І.Виговського з Річчю Посполитою (1658 р.). Слободищенський трактат (1660 р.). Договір з Кримом П.Іваненка (1692 р.). Угода І.Мазепи зі Швецією (1708 р.). Становище українських земель у складі Речі Посполитої, Угорщини та під владою Туреччини. Три поділи Речі Посполитої (1772, 1793, 1795 рр.).

Суспільний лад. Українські феодалі. “Знатне військове товариство”. Зміцнення становища православного духовенства. Занепад реєстрового козацтва. Міщанство. Селянство. Остаточне закріпачення селянства за царським указом 1783 р.

Державний лад. Загальновійськова рада. Гетьман. Старшинська рада. Генеральна військова канцелярія. Полково-сотенна система територіального управління. Міське самоврядування. Судова система. Генеральний військовий суд, полкові, сотенні та сільські суди. Судова реформа 1760 – 1763 рр. Земські, підкоморські та гродські суди. Органи самодержавного управління Гетьманщиною: Посольський приказ, Малоросійський приказ 1663 р., Колегія іноземних справ, Сенат, І Малоросійська колегія (1722 – 1727 рр.), Правління гетьманського уряду (1734 – 1750 рр.), ІІ Малоросійська колегія (1764 – 1786 рр.). Ліквідація Запорозької Січі (1775 р.). Заснування Задунайської Січі (1775 – 1828 рр.). Поширення загальноросійської системи управління. Введення в 1782 – 1785 рр. губернського поділу згідно “Учреждения о губерниях 1775 г.”.

Правова система. Джерела і розвиток права. Звичаєве козацьке право. Гетьманські статті. “Пакти і Конституції законів і вольностей Війська Запорозького” П.Орлика (1710 р.). Царське законодавство. Гетьманське законодавство (універсали, ордери, грамоти, листи, інструкції). Акти військової канцелярії. Церковне право. Часткова дія Литовських статутів і збірників магдебурзького права. Кодифікація українського права. “Процес короткий приказний” 1734 р. “Права, за якими судиться малоросійський народ” (1743 р.). “Суд і розправа в правах Малоросійських” (1750 р.). “Книга Статут та інші права малоросійські” (1764 р.). “Екстракт малоросійських прав” (1767 р.), “Екстракт із указів, інструкцій та установ...Сенату” (1786 р.). Основні риси права. Право власності. Феодальне землеволодіння. Зобов’язальне право. Спадкове право. Шлюбно-сімейне право. Кримінальне право. Види злочинів. Судовий процес. Обвинувально-змагальний і слідчий (інквізиційний) форми процесу. Система покарань.

Суспільно-політичний лад Галичини, Буковини і Закарпаття. Магнати. Шляхта. Духовенство. Державні (королівські), самоврядні і приватновласницькі міста. Міське населення. Виникнення братств. Селянство. Рух опришків, Олекса Довбуш.

Адміністративно-територіальний поділ і органи влади та управління. Західноукраїнські землі у складі Речі Посполитої. Воєводства (Руське, Волзьке і Волинське), землі, повіти, волості, міста, села (гміни). Король. Воєводи, каштеляни, старости, війти. Становий сейм (сенат і “посольська ізба”). Сеймики. Конфедерація – колегіальний магнато-шляхетський орган влади.

Північна Буковина у складі Молдавії (з поч. XIV ст.) та Туреччини (з другої пол. XVI ст.). Округи (Чернівецька і Сучавська). Околи, містечка, села (громади). Воєвода (господар). Двірська рада. Староста, паркалаб (комендант укріплення). Намісники, ворники (судді), ватамани.

Закарпаття у складі Угорщини (з XI ст.), Трансильванського князівства (з поч. XIV ст.) та під владою австрійських Габсбургів (з кінця XVII ст.). Воєводства (банати). Комітати. Округи, райони, циркулі. Міста. Села (общини). Король. Державні збори (верхня і нижня палати). Двірська канцелярія, двірська військова рада, економічна директорія та ін. Воєводи, підвоєводи, наджупани. Комітатські сеймики. Фесолгабіри. Бургомістри. Сільські старости.

Судова система. Гродський (замковий), підкоморський, земський (шляхетський трибунал) суди. Коронний трибунал. Асесорський суд. “Каптурові” суди шляхти. Доменіальні (вотчинні) суди та суди старост. Міський суд: лавники і війт. Станові судові органи на Буковині (ворник для селян, староста для бояр, єпископ для духовенства, воєвода як апеляційна інстанція). Судові органи на Закарпатті: верховні суди (королівська курія, суд таверника і персоналія), районні палати, комітатські (дворянські), міські, земські, сільські суди.

Право. Звичаєве право, привілеї (жалувані, пільгові, охоронні), королівські грамоти, Литовські статути, постанови сейму, магдебурзьке право.

Тема 2.2.4. Суспільно-політичний устрій і право українських земель у складі Російської, Австрійської і Австро-Угорської імперій (XIX – початок XX ст.).

Наддніпрянська Україна у складі Російської імперії. Криза і розклад феодально-кріпосницької системи Росії. Декабристський рух в Україні. Державно-правові ідеї Кирило-Мефодіївського товариства. Громадівський рух. Загальна характеристика політико-правового розвитку 1900-1917 рр. Початок авіаери в Україні. Україна у Першій світовій війні.

Суспільний лад. Дворянство. Протекціонізм царизму щодо дворянства. “Жалувана грамота дворянству” (1785 р.), указ “О Малороссийских чинах, дающих право на действительное или потомственное дворянство” (1835 р.). Духовенство. Буржуазія. Міське населення. Селянство. Інвентарна реформа 1847-1848 рр. Правове становище селян після реформи 1861 р. Аграрна реформа П.Столипіна в Україні. Козацтво.

Державний лад. Адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Російської імперії. Центральне управління. Місцеве управління. Губернські правління. Повітовий, волосний, міський апарат управління. Реформи 60 – 80-х років XIX ст. та особливості їх проведення в Україні. Валуєвський циркуляр 1863 р. Емський указ 1876 р. Контрреформи 1880 – 1890-х рр. Діяльність Української громади в Державній Думі. Судова система. Судова реформа 1864 р. та особливості її проведення в Україні. Присяжні засідателі. Перебудова органів прокуратури і становлення органів адвокатури.

Право. Кодифікація права. “Звід малоросійських прав” (1807 р.), “Литовський Статут видання 1811 р.”, “Повне зібрання законів Російської імперії” (1830 р.), “Звід місцевих законів західних губерній” (1837 р.), “Звід законів Російської імперії” (1833 і 1842 рр.), “Уложення про покарання кримінальне та виправне” (1845 р.). Право власності. Зобов’язальне право. Спадкове право. Сімейне право. Кримінальне право. Кримінально-процесуальне право. Адміністративне законодавство. Надзвичайне законодавство 1905 – 1907 рр. та періоду I Світової війни.

Західноукраїнські землі у складі Австрії і Австро-Угорщини. Загарбання українських земель Австрією. Утворення коронного краю з центром у Львові. “Руська трійця” 1830 – 1837 рр. (М.Шашкевич, І.Вагилевич, Я.Головацький). “Русалка Дністрова” (1837 р.). Москвофіли, народовці (“Просвіта” 1868 р.), радикальний напрямок (Русько-українська радикальна партія, І.Франко). Наукове товариство ім. Т.Г. Шевченка. “Сокіл”, “Січ” і “Пласт” – молодіжні організації. Головна Українська Рада (01.08.1914 р.), Союз Визволення України (04.08.1914 р.), Українські Січові Стрільці (06.08.1914 р.).

Суспільно-політичний лад Галичини, Буковини і Закарпаття. Магнати і шляхта (польські в Галичині, австрійські та румунські на Буковині, угорські та австрійські на Закарпатті). Духовенство. Міське населення. Селянство. Скасування кріпосного права.

Адміністративно-територіальний поділ та органи влади і управління: Галичина: циркулі (18 і Буковина), дистрикти; з 1846 р. – повіти (староства). Австрійський монарх (імператор), Придворна канцелярія, канцелярія для Галичини на чолі з канцлером, губернатори (австрійські німці) і губернське правління. Становий сейм і постійний комітет. Старости, війти, мандатори. Дирекції і комісаріати поліції. Закарпаття: жупи (Ужанська, Бережанська, Угочанська, Мармарошська), комітати, села. Наджупани, піджупани, начальники комітатів, старости.

Революція 1847-1848 рр. Конституція 25.04.1848 р. Зміни в політико-правовому становищі українських земель. Головна Руська Рада (02.05.1848 р.). Антидемократична конституція 04.03.1849 р. Крайова конституція для Галичини 1850 р. і поділ її території на округи (Краківський з польським населенням, Львівський з польським і українським населенням, Станіславський з українським населенням). Патент імператора 31.12.1851 р. Унія Австрії та Угорщини (1867 р.). Дуалістична монархія. Імператор Австрії–король Угорщини. Делегації. Рейхсрат. Сейм. Намісник Галичини та президент краю

Буковини. Крайові сейми Галичини і Буковини, крайові комітети. Повітові, міські і сільські органи самоврядування. Статути Львова та Чернівців (1870 р.). Судова система. Триступенева система судів. Прокуратура. Адвокатура.

Право. Заміна польського законодавства на австрійське. Кодифікація австрійського законодавства та його апробація у Галичині. Цивільний кодекс 1811 р. Цивільно-процесуальні кодекси (1796 р., 1825 р.). Кримінальні кодекси (1803 р., 1852 р.). Кримінально-процесуальні кодекси (1853 р., 1873 р.). Кримінальний кодекс Угорщини (1879 р.) та його запровадження на Закарпатті.

2.3. Модуль №3 «Державно-правовий розвиток України в період відродження національної державності та міжвоєнні часи».

Тема 2.3.1. Держава і право доби Української Центральної Ради.

Суспільно-політичний устрій в Україні після Лютневої буржуазно-демократичної революції в Росії. Утворення Центральної Ради. Всеукраїнський національний конгрес (05–07.04.1917 р.), I Всеукраїнський військовий з'їзд (05 – 08.05.1917 р.), I Всеукраїнський селянський з'їзд (28.05.1917 р.). I Універсал Центральної Ради (10.06.1917 р.). Мала Рада. Генеральний секретаріат. II Універсал ЦР (03.07.1917 р.). I Всеукраїнський робітничий з'їзд (11 – 14.07.1917р.). “Тимчасова інструкція Генеральному секретаріату” (1917 р.). Проголошення Української Народної Республіки, III Універсал ЦР (07.11. 1917 р.). I Всеукраїнський з'їзд Рад у Києві (04.12.1917 р.) і альтернативний I Всеукраїнський з'їзд Рад у Харкові (11–12.12.1917 р.). Українсько-більшовицька війна. Особливий комітет оборони України (15.12.1917 р.). Бій під Крутами. Указ Президента України “Про відзначення 90-ї річниці подвигу Героїв Крут” (25.10.2007 р.). Брестський мирний договір. IV Універсал ЦР (09.01.1918 р.). Проголошення незалежності України. Австро-німецька окупація України. Падіння УЦР.

Правовий статус Центральної Ради, Малої Ради, Генерального секретаріату. Закон “Про вибори до Установчих зборів УНР” (11–18.11. 1917 р.). Закон “Про грошову одиницю, карбування монети та друк державних кредитових білетів” (01.03.1918 р.). Закон “Про державну символіку” (12.03.1918 р.). Створення органів місцевої влади і місцевого самоврядування. Закон “Про поділ України на землі” (06.03.1918 р.). Реформування судочинства. Самосуди. Створення прокуратурії Генерального суду. Зовнішньополітична діяльність. Військо. Законодавча діяльність ЦР. Закони “Про порядок видання законів” (25.11.1917 р.), “Про національно-персональну автономію” (09.01. 1918 р.), “Про громадянство УНР” (02.03.1918 р.), Земельний закон (18.01. 1918 р.), “Про державну мову” (березень 1918 р.). Конституція УНР (29.04. 1918 р.). Фінансове право. Земельне право. Трудове право. Цивільне право. Кримінальне право.

Тема 2.3.2. Українська держава і право періоду Гетьманату.

Державний переворот 29 квітня 1918 р. Гетьман П.Скоропадський. Проголошення Української держави. “Грамота до всього українського народу”, “Закони про тимчасовий державний устрій України” (29.04.1918 р.). Гетьман. Рада міністрів. Місцеве управління. Заможні селяни (козацтво).

Реформування судової системи. Державний Сенат. Організація прокуратури. Поновлення діяльності адвокатури. Створення нотаріату. Державна варта. Військо.

Правова система. Характеристика гетьманського законодавства. Захист права приватної власності. Законодавче забезпечення культури, освіти, військового будівництва. “Закон про обов’язкове навчання української мови і літератури, а також історії та географії України в середніх школах” (1918 р.). Закон Української держави про заснування Української Академії наук (1918 р.). Зречення гетьмана П.Скоропадського від влади (14.12. 1918 р.).

Тема 2.3.3. Українська Народна Республіка періоду Директорії.

Створення Директорії як тимчасового революційно-державного органу, його склад і політико-правова платформа. Прихід до влади. “Декларація Української Народної Республіки” (26.12.1918 р.). “Передвступний договір, заключений дня 1 грудня 1918 р. в м. Фастові між УНР і ЗУНР про маючу наступити злуку обох українських держав в одну державну одиницю”. Конгрес трудового народу. Акт злуки УНР та ЗУНР (22.01.1919 р.). Універсал Директорії УНР. Універсал Трудового Конгресу України (28.01.1919 р.). Закон “Про утворення в складі Міністерств УНР Міністерства по справах Західної Облaсті Республіки (Галичини)” (04.07.1919 р.). Формування органів влади і управління. Внутрішня і зовнішня політика Директорії. С.Петлюра. “Тимчасовий закон про державний устрій і порядок законодавства УНР” (14.02.1920 р.).

Інтервенція антантівських військ на півдні України. Друга війна більшовицької Росії проти УНР. Боротьба проти денікінщини в Україні. Українсько-польське воєнно-політичне зближення. Варшавський договір (21.04.1920 р.). Ризький мирний договір (18.03.1921 р.). Крах Директорії.

Державно-правовий статус Директорії. Рада Народних Міністрів. Тенденція переходу до президентсько-парламентської республіки. Закон “Про форму влади на Україні” (28.01.1919 р.). Закони “Про тимчасове управління та порядок законодавства в УНР”, “Про Державну Народну Раду УНР” (1920 р.). Місцеве управління. Інструкція Міністерства внутрішніх справ “Про тимчасову організацію влади на місцях” (24.06.1919 р.). Судові установи.

Законодавча діяльність Директорії. Скасування законів Українського радянського та Російського радянського урядів. Часткове поновлення законодавства УНР. Проект нової Конституції України.

Тема 2.3.4. Західноукраїнська Народна Республіка та її право.

Створення Української Національної Ради. Маніфест 18 жовтня 1918 р. Прокламація Української Національної Ради (19.10.1918 р.). Звернення УНРади “До населення міста Львова” і “Український народе!” (01.11.1918 р.). Проголошення ЗУНР. Акт соборності УНР та ЗУНР (22.01.1919 р.). ЗОУНР.

Указ Президента України “Про відзначення у 2008 році Дня Соборності України” (13.12.2007 р.).

Захоплення Румунією Буковини (1918 р.), Угорщиною і Чехословаччиною – Закарпаття (1919 р.). Польсько-українська війна. Причини падіння ЗУНР. Паризька конференція 1923 р.

Вищі органи влади ЗУНР. Українська Національна Рада та її органи: Президія, Віділ, Президент. Є. Петрушевич. Державний секретаріат. Місцеві органи влади і управління (повітові, міські, містечкові і сільські комісари; повітові військовий комендант і комендант жандармерії; “прибічні” і національні ради). Реформування судової системи. Правоохоронні органи. Адвокатура. Прокуратурія. Нотаріат. Військова юстиція.

Створення Української Галицької армії. Зовнішньополітична діяльність.

Правова система. “Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії” (13.11.1918 р.). Закон “Про скликання Сейму ЗУНР” (березень 1919 р.). Закони ЗУНР “Про організацію війська” і “Про тимчасову адміністрацію областей ЗУНР” (16.11.1918 р.), “Про мови на її території” (15.02.1919 р.), “Про право громадянства Західної області УНР і правовий статус чужоземців” (08.04.1919 р.), Закон про земельну реформу (14.04.1919 р.) та ін. Застосування австрійського законодавства у галузях цивільного, кримінального і процесуального права. Конституційне право.

Тема 2.3.5. Державність і право західноукраїнських земель між двома світовими війнами (Східна Галичина і Західна Волинь під владою Польщі).

Східна Малопольща (Польща “Б”). Адміністративно-територіальний поділ. Українці в сеймі і сенаті. Воєводства (Волинське, Львівське, Поліське, Станіславське, Тернопільське). Органи влади. Командувач військ – генеральний делегат польського уряду. Урядові комісари. Закон про воєводське самоврядування (26.09.1922 р.). Воєводські сеймики та комітети. Воєводи та повітові і міські старости. Відділи і сектори. Закон про волосну і повітову самоуправу (23.03.1933 р.). Волосні громади і вийти. Жандармерія. Поліцейський апарат: комісаріати і постерунки (поліцейські дільниці). Заборона Крайового сейму і Крайового віділу, ліквідація повітових рад і виконкомів-відділів. Заборона української мови в державних і самоврядних органах і установах (1924 р.). Полонізація. Наступ на православну і греко-католицьку церкву. Пацифікація (вересень 1930 р.). Корпус Охорони Прикордоння. Погроми українського населення.

Діяльність екзильного уряду на чолі з Є. Петрушевичем (Відень, серпень 1920 – березень 1923 рр.). Передача Радою послів країн Антанти західноукраїнських земель до складу Польщі.

Українське національне-демократичне об’єднання (УНДО) та Українська парламентська репрезентація (УПР) в парламенті. Українська Військова Організація (УВО) 1920 р. Об’єднання Групи української національної молоді та Легії українських націоналістів в Союз організацій українських націоналістів

(1927 р.). Створення ОУН на чолі з Є. Коновальцем (1929 р.) та боротьба проти польського окупаційного режиму.

Тема 2.3.6. Північна Буковина і Бессарабія у складі Румунії.

Буковинська делегація Української Національної Ради. Румунська Національна Рада (жовтень 1918 р.). Генеральний конгрес в Чернівцях і приєднання Буковини до Румунії (28.11.1918 р.). Сен-Жерменський (вересень 1919 р.) і Севрський (серпень 1920 р.) мирні договори щодо Буковини і Бессарабії відповідно. Конституція Румунії 1923 р.

Адміністративно-територіальний поділ: повіти, волості, комуни (общини). Розпуск крайового сейму і виконавчого комітету-виділу, ліквідація повітової самоуправи. Префекти у повітах, претори у волостях, примари (нотари) у міських і сільських общинах. Делеговані міністри краю в румунському уряді. Запровадження податків 3-х рівнів: державних, повітових і сільських. Земельна (аграрна) реформа і дискримінація селян Буковини. Заборона української мови в освіті, судах, адміністративних органах, церкві. Румунізація. Українці-рутани.

Повстанський рух на території Буковини і Бессарабії (повстання: Хотинське 1919 р., у Чернівцях 1919 р., Татарбунарське 1924 р.). Створення Української Національної Партії (УНП). Встановлення фашистського режиму управління в румунській державі.

Тема 2.3.7. Закарпатська Україна під владою Чехословаччини.

Собор усіх русинів (українців Закарпаття) у м. Хусті і ухвала про злуку з УНР (21.01.1919 р.). Русофіли і Руська Народна Рада в Ужгороді (1919 р.), українофіли і Українська Народна Рада (1919 р.). Діяльність “Просвіти”. Блок мадяронів – прихильників Угорщини.

Губернатор Підкарпатської Русі (вересень 1919 р.). Цивільне управління. Адміністрація жуп, окружні управління, нотарські (сільські) управи. Генеральний статут про організацію та адміністрацію Підкарпатської Русі (листопад 1919 р.): Тимчасова автономна директорія, сейм. Розпорядження уряду “Про зміну Генерального статуту Підкарпатської Русі” (квітень 1920 р.): Губерніальна рада, губернатор, віце-губернатор, члени ради. Ліквідація директорії та адміністрації Цивільного управління. Закон “Про організацію політичного управління” (Закон “Про адміністративну реформу”) (1928 р.): крайовий президент, крайове заступництво. Поділ на округи на чолі з головами.

Мюнхенська угода 1938 р. Створення автономного підкарпатського уряду: проугорського на чолі з А.Бродієм (11.10.1938 р.); на чолі з А.Волошиним (26.10.1938 р.). Окупація Угорщиною частини Закарпаття (10.11.1938 р.).

Конституційний закон Чехословаччини (23.11.1938 р.). Підкарпатська Русь – автономний край. Карпатська Україна – нова офіційна назва краю (30.11.1938 р.). Формування уряду Карпатської України на чолі з А. Волошиним (01.12.1938 р.). Вибори до сейму (12.02.1939 р.). Організація збройних сил: відділи Народної Самооборони, Карпатська Січ. Проголошення незалежності Карпатської України (14.03.1939 р.). Прийняття Конституційного закону і обрання А. Волошина президентом Карпатської України (15.03.1939 р.). Указ

Президента України “Про відзначення 70-річчя подій, пов’язаних із проголошенням Карпатської України” (12.03.2008 р.).

Модуль № 4. «Держава і право України в радянську добу та на сучасному етапі»

Тема 2.4.1. Становлення (1917-1920 рр.) й утвердження (1921-1929 рр.) радянської державності і права в Україні

Становлення радянської державності і права в Україні (1917-1920 рр.). Поширення радянської влади в Україні. “Маніфест до українського народу” Раднаркому (03.12.1917 р.). Ради робітничих, солдатських і селянських депутатів. Створення збройних формувань Червоної гвардії. I Всеукраїнський з’їзд Рад у Харкові. Проголошення України республікою Рад (12.12. 1917 р.). Народний секретаріат. II Всеукраїнський з’їзд Рад (17.03. – 19.03.1918 р.). Проголошення України незалежною республікою. Центральний військово-революційний комітет (ЦВРК). Тимчасовий робітничо-селянський уряд України. Українська соціалістична радянська республіка (УСРР). Рада Народних Комісарів УСРР. III Всеукраїнський з’їзд Рад (06–10.03.1919 р.). Перша Конституція УСРР. Політика “воєнного комунізму”. Створення Ради оборони УСРР, місцевих комітетів оборони. Комбід. Всеукраїнський революційний комітет, ревкоми. IV Всеукраїнський з’їзд Рад (16–23.05.1920 р.). Комнезами. Державні зв’язки УСРР з РСФРР та іншими радянськими республіками. Декрет ВЦВК про військовий союз радянських республік Росії, України, Латвії, Литви, Білорусії для боротьби проти імперіалістів (01.06. 1919 р.). Союзний робітничо-селянський договір між РСФРР і УСРР (28.12.1920 р.). Робітничо-селянська Червона армія України. Органи управління народним господарством. Трудові армії. Судові органи УСРР. Народний суд. Революційні трибунали. Військові трибунали. Всеукраїнська надзвичайна комісія по боротьбі з контрреволюцією. Робітнича міліція. Становлення радянського права. Джерела. Рецепція законодавства РСФРР. Конституційне право. Цивільне право. Адміністративне право. Земельне законодавство. Трудове право. Шлюбно-сімейне право. Кримінальне право. Кримінально-процесуальне право. Цивільно-процесуальне право. Судочинство.

Державно-правовий розвиток УСРР в умовах НЕПу (1921-1929 рр.). Постанова ВУЦВК “Про заміну продрозкладки продподатком” (27.03.1921 р.). Особливості проведення НЕПу в Україні. Українська економічна рада. Відомства галузевого управління. Голод 1921 – 1923 рр., причини і наслідки. Радянська політика українізації (коренізації): суть, наслідки, причини згорання. Розвиток цивільної авіації в 20-х роках. Утворення СРСР. I Всесоюзний з’їзд Рад. Перебудова державного апарату УСРР. Державно-правове положення України за договором про утворення СРСР (30.12.1922 р.) та Конституцією СРСР 1924 р. Конституція УСРР в редакції 1925 р., Конституція УСРР 1929 р. Правовий і фактичний статус вищих органів влади і управління (Всеукраїнський з’їзд Рад, Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет (ВУЦВК), Президія ВУЦВК, Рада Народних Комісарів (РНК)). Система органів галузевого

державного управління. Місцеві органи влади. Українізація державного і господарського апарату. Адміністративно-територіальна реформа (1922 – 1925 рр.). Молдавська АСРР у складі УСРР. Чотириступенева, триступенева і двоступенева системи управління. Зміни у системі вищих і місцевих органів влади і державного управління. Судові та правоохоронні органи. Структура, функції ОДПУ, ДПУ при РНК УСРР.). Розвиток пенітенціарної системи в радянській Україні. Перша кодифікація радянського права в Україні. Створення загальносоюзних кодифікаційних актів (Основи судоустрою і судочинства СРСР і союзних республік, Основні начала кримінального законодавства СРСР і союзних республік (жовтень 1924 р.), Загальні начала землекористування і землеустрою СРСР, грудень 1928 р.). Цивільний кодекс 1922 р. Земельний кодекс 1922 р., Закон про ліси УСРР 1923 р., Ветеринарний кодекс 1925 р. Кодекс законів про працю 1922 р. Кодекс законів про народну освіту 1922 р. Кодекс законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадянського стану УСРР 1926 р. Кримінальні кодекси 1922 р., 1927 р. Кримінально-процесуальні кодекси 1922 р., 1927 р. Цивільні процесуальні кодекси 1924 р., 1929 р. Виправно-трудоий кодекс 1925 р. Адміністративний кодекс УСРР 1927 р. Основні риси права УСРР.

Тема 2.4.2. Державний механізм та основні риси права періоду тоталітаризму (1929-1939 рр.)

Розвиток законодавчого забезпечення цивільної авіації в 1930-х роках. Київський авіаційний інститут цивільного повітряного флоту (25.08.1933 р.). Деформація державно-політичної системи. Розвиток командно-адміністративної системи управління. Культ особи Й.Сталіна. Посилення партійної диктатури в усіх галузях державного, господарського і соціально-культурного будівництва. Ліквідація правових основ багатокладної економіки. Форсування темпів індустріалізації та її наслідки. Примусова колективізація сільського господарства: причини та наслідки. Курс на “ліквідацію куркульства як класу”.

Голодомор 1932-1933 рр. Постанова ЦВК і РНК СРСР “Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення суспільної (соціалістичної) власності” (07.08.1932 р.), Постанова Політбюро ЦК ВКП(б) “Про хлібозаготівлі на Україні та Північному Кавказі” (22.10.1932 р.), Постанова Політбюро ЦК КП(б)У “Про посилення допомоги в проведенні хлібозаготівель з боку органів юстиції” (05.11.1932 р.), Постанова Політбюро ЦК КП(б)У “Про заходи по посиленню хлібозаготівлі” (18.11.1932 р.), Постанова Раднаркому УСРР і ЦК КП(б)У “Про занесення на “чорну дошку” сіл, які злісно саботують хлібозаготівлі” (06.12.1932 р.), Постанова Політбюро ЦК КП(б)У “Про посилення репресій до одноосібників – злісних нездаванців хліба” (29.12.1932 р.); Конвенція ООН “Про попередження злочину геноциду і покарання за нього” (09.12.1948 р.). Указ Президента України “Про встановлення Дня пам'яті жертв голодомору” (28.11.1998 р.), Постанови Верховної Ради України “Про 70-ті роковини голодомору в Україні” (28.11.2002 р.), “Про Звернення до Українського народу учасників спеціального засідання Верховної Ради України 14 травня 2003 року щодо вшанування пам'яті жертв

голодомору 1932 – 1933 років” (15.05.2003 р.) Закон України “Про Голодомор 1932 – 1933 років в Україні” (28.11.2006 р.), Указ Президента України “Про заходи у зв’язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932 – 1933 років в Україні” (28.03.2007 р.). Всеукраїнський конкурс “Голодомор 1932 – 1933 років. Україна пам’ятає”. Спільна заява з нагоди 70-х роковин Голодомору – Великого голоду 1932 – 1933 років в Україні (58-а сесія Генеральної Асамблеї ООН).

Докорінні зміни в розвитку політичної системи. Вищі органи влади і управління. Верховна Рада УРСР, Президія ВР УРСР. Раднаком УРСР. Посилення ролі загальносоюзних органів управління. Злиття партійного і адміністративного апарату. “Чистка кадрів”. Місцеві органи влади. Адміністративно-територіальна реформа. Військо. Судова система та позасудові репресивні органи. Народні суди. Верховний суд УСРР. Створення загальносоюзної централізованої системи прокурорських органів. Ліквідація НКВС УСРР і створення загальносоюзного НКВС. “Особлива нарада” при наркомі внутрішніх справ, “трійки” та “двійки” на місцях. ГУЛАГ.

Правова система. Перевага загальносоюзного законодавства над республіканським. Джерела права. Конституція СРСР 1936 р. і Конституція УРСР 1937 р. Цивільне право. Сімейне право. Трудове право. Колгоспне і земельне право. Кримінальне право. Зміни і доповнення Кримінального кодексу на підставі прийняття загальносоюзних актів: “Про охорону соціалістичної власності” (07.08.1932 р.), “Про кримінальну відповідальність за зраду Батьківщині” (08.06.1934 р.), “Про боротьбу з терористичними актами” (01.12.1934р.). Кримінально-процесуальне законодавство. Посилення кримінальної репресії. Надзвичайний порядок судочинства у справах про терористичні акти. Масові репресії в Україні: проти селянства, боротьба з “підпільними націоналістичними організаціями”, проти членів КП(б)У, боротьба з “націоналістичними елементами” в Академії наук України, проти релігії і церкви, проти українських письменників та діячів мистецтва, чистка військових кадрів.

Тема 2.4.3. Державно-правовий статус України в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.) та післявоєнний період (1945-1953 рр.).

Пакт Ріббентропа-Молотова про розподіл сфер впливу в Європі (23.08.1939 р.). Початок Другої світової війни. Приєднання західноукраїнських земель до УРСР. Західна Волинь, Східна Галичина, Північна Буковина та Бессарабія. Новий адміністративно-територіальний поділ, державне будівництво та масові репресії у західних областях УРСР. Заходи радянізації. Початок радянсько-німецької війни. Перебудова державного механізму. Надзвичайні органи влади та управління. ДКО. Ставка Верховного головнокомандувача. Воєнний стан і стан облоги. Місцеві органи влади. Реорганізація органів суду і прокуратури. Військові трибунали. Окупаційний режим. Діяльність ОУН–УПА. Акт відновлення Української держави (30.06.1941 р.). Утворення Української Національної Ради в Києві (жовтень 1941р.). Новий адміністративно-територіальний поділ. Партизанський і підпільний рух. Відновлення радянської влади в Україні після звільнення. Розширення прав республіки у міжнародних

відносинах і оборонній сфері. Возз'єднання Закарпатської України з УРСР (1945 р.). Правова система УРСР в умовах війни. Надзвичайне законодавство. Зміни в цивільному (відносини власності, спадкування, житлокористування), трудовому (трудова мобілізація і трудова повинність), кримінальному (відповідальність воєнних злочинців) і процесуальному законодавстві УРСР у роки війни. Сімейне право: правове забезпечення зміцнення сім'ї, охорони материнства і дитинства. Земельне і колгоспне законодавство.

Відбудова народного господарства. Членство України в ООН і розширення міжнародних зв'язків. Державний лад. Ліквідація надзвичайних і відновлення конституційних органів влади. Уточнення державних кордонів України в межах СРСР. Діяльність ОУН–УПА. Сталінські репресії. Операція “Вісла”. Ліквідація УГКЦ. Голод 1946-1947 рр. Боротьба режиму з “націоналізмом” і “космополітизмом”. Українці в таборах ГУЛАГу.

Тема 2.4.4. Розвиток держави та кодифікація права УРСР періоду десталінізації (1953-1964 рр.) та доби неототалітаризму (1964-1985 рр.).

Правові засади входження Кримської області до складу УРСР. Початок “відлиги”. XX з'їзд КПРС. Постанова ЦК КПРС “Про подолання культу особи та його наслідків” (лютий 1956 р.). Економічні експерименти. Спроби удосконалення управління народним господарством. Раднаргоспи. Розширення компетенції республіканських органів управління. Реформування судових і правоохоронних органів. КДБ при Раді Міністрів СРСР та його органи в Україні. Реорганізація судів та органів внутрішніх справ. Народні дружини. Початок реабілітації жертв сталінських репресій. Зародження руху “шістдесятників”. Правова система. Початок нової кодифікації загальносоюзного і республіканського законодавства. Основи законодавства СРСР і союзних республік, їх вплив на розвиток права в УРСР. Цивільний кодекс 1963 р. Зміни у сімейному, трудовому, кримінальному (Кримінальний кодекс 1960 р.) процесуальному (Кримінально-процесуальний 1960 р. і Цивільно-процесуальний 1963 р. кодекси) праві.

Зміна партійного керівництва СРСР (жовтень 1964 р.) і політичного курсу (припинення процесу реабілітації і посилення репресій, посилення реакції в духовному житті, курс на прискорення “злиття націй”, русифікація та ін.). Український правозахисний і дисидентський рух, форми спротиву. Український національний фронт, Українська Гельсінська Група. Поглиблення економічної кризи. Спроби економічних реорганізацій. Доктрина “загальнонародної держави”. Авторитарна командно-адміністративна система управління та її вплив на суспільно-політичне життя. Зростання застійних явищ і загострення гальмівних процесів у соціально-економічному розвитку УРСР. Конституція СРСР 1977 р. Конституція УРСР 1978 р. Правові основи діяльності вищих органів влади та управління: Верховна Рада УРСР, Президія Верховної Ради УРСР, Рада Міністрів УРСР. Місцеві органи влади. Указ Президії Верховної Ради СРСР “Про громадян татарської національності, які проживали в Криму” (05.09.1967 р.). Судові та правоохоронні органи. Судова система УРСР. Органи прокуратури. Адвокатура. Нотаріат. Органи внутрішніх справ. Основні риси

права. Принцип пріоритету держави над особистістю. Продовження кодифікації законодавства. Звід законів СРСР та Звід законів УРСР. Конституційне законодавство. Розвиток адміністративного законодавства. Кодекс УРСР про адміністративні правопорушення (07.12.1984 р.). Цивільне і господарське право. Кодекс про шлюб і сім'ю УРСР (20.06. 1969 р.). Житловий кодекс УРСР (30.06.1983 р.). Трудове право. Кодекс законів про працю (10.07.1971 р.). Природноресурсове законодавство (Земельний кодекс (08.07.1970 р.), Водний кодекс (09.06.1972 р.), Основи законодавства СРСР і союзних республік про надра (09.07.1975 р.) та ін.). Зміни у кримінальному законодавстві. Виправно-трудова кодекс УРСР (23.12.1970 р.). Процесуальне право. Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден, ратифікована Україною 27.12.1971 р.

Тема 2.4.5. Державно-правовий розвиток УРСР в період перебудови (1985-1991 рр.).

Перебудова в Україні: причини, суть, наслідки. Реформування політичної системи. Демократизація суспільно-політичного життя. Поява масових рухів та організацій: Українська Гельсінська Спілка, Товариство української мови імені Т.Г. Шевченка, Товариство Лева, “Зелений світ”, “Народний рух України за перебудову” та ін. Виникнення багатопартійності. Реформа державного апарату. Комітет конституційного нагляду СРСР. Зміни у державному статусі УРСР. Закон УРСР “Про зміни і доповнення Конституції Української РСР” (27.10. 1989 р.). Демократизація виборчої системи. Діяльність Верховної Ради УРСР у парламентському режимі. Декларація про державний суверенітет України (16.07.1990 р.). Закон “Про зміни і доповнення Конституції Української РСР” (24.10.1990 р.). Розмежування повноважень між представницькими, виконавчими і судовими органами. Зміни у структурі вищої виконавчої влади. Кабінет Міністрів УРСР. Запровадження інституту Президента УРСР. Створення Автономної Республіки Крим. Місцеві органи влади і управління. Зміни в судовій системі. Референдум з питання збереження СРСР як федерації рівноправних суверенних республік (17 березня 1991 р.). ДКНС (19 – 21.08. 1991 р.). Зміни в правовій системі. Закони УРСР “Про економічну самостійність Української РСР” (03.08.1990 р.), “Про зовнішньоекономічну діяльність” (12.06.1991 р.). Правове забезпечення переходу економіки на ринкові відносини. Реформування трудового законодавства, Закон УРСР “Про зайнятість населення” (01.03.1991 р.). Земельне право. Основи законодавства СРСР і союзних республік про землю (28.02.1990 р.). Екологічне законодавство. Постанова ВР УРСР “Про екологічну обстановку в республіці та заходи по її докорінному поліпшенню” (березень 1990 р.). Зміни і доповнення у кримінальному законодавстві. Закон УРСР “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні” (17.04.1991 р.). Процесуальне право.

Тема 2.4.6. Відродження і розбудова незалежної Української держави.

Акт проголошення Верховною Радою УРСР незалежності України (24.08.1991 р.). Закон України “Про правонаступництво України” (12.09. 1991 р.). Законодавче оформлення створення незалежної Української держави.

Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р. Всенародні вибори Президента України. Звернення ВРУ “До парламентів і народів світу” (05.12.1991 р.). Біловезькі угоди (07. – 08.12.1991 р.). Введення державної символіки України. Грошова реформа і введення національної грошової одиниці – гривні (вересень 1996 р.). Всеукраїнський перепис населення (грудень 2001 р.).

Тема 2.4.7. Правові засади зовнішньої політики України на сучасному етапі.

Україна в системі міжнародних відносин. Україна і Співдружність Незалежних Держав (СНД). Міжнародне визнання незалежності України. Прийняття Верховною Радою України “Основних напрямків зовнішньої політики України” (липень 1993 р.). Західний напрямок (Нарада з безпеки і співробітництва в Європі, Рада Європи, Європейський Союз). Україно-російські та україно-американські відносини. Інтеграція у міжнародні економічні та фінансові структури (Міжнародний валютний фонд, Європейський банк реконструкції і розвитку). Вступ України до СОТ (05.02.08 р.). Україна – учасниця Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. (ІКАО) з 10.08.1992 р. Приєднання України до Договору щодо нерозповсюдження ядерної зброї (16.07.1994 р.). Участь України в миротворчих заходах ООН. Україна і НАТО. Приєднання України до програми співробітництва з НАТО “Партнерство заради миру” (08.02.1994 р.). Підписання Україною Хартії про особливе партнерство між Україною і НАТО (09.07.1997 р.).

Тема 2.4.8. Конституційний процес. Організація державної влади та управління.

Конституційний процес. Прийняття Конституції України (28.06.1996 р.). Всеукраїнський референдум (квітень 2000 р.). Конституційна реформа. Вибори Президента України 1994, 2004 рр. Закон України “Про внесення змін до Конституції України” (08.12.2004 р.). Вибори до Верховної Ради України (березень 2006 р., вересень 2007 р.) і місцевих Рад народних депутатів (березень 2006 р.). Вибори Президента України 2010 р. Указ Президента України “Про підтримку ініціативи щодо створення Конституційної Асамблеї” (21.02.2011 р.). Адміністрація (Секретаріат у 2005-2010 рр.) Президента України. Вибори Президента України 2014 р. Президент України. Верховна Рада України. Кабінет Міністрів України. Створення Державної адміністрації авіаційного транспорту України (25.03.1992 р.) і Міністерства транспорту України (26.10.1992 р.). Закон України “Про центральні органи виконавчої влади” (17.03.2011 р.), Указ Президента України “Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади” (09.12.2010 р.). Місцеві державні адміністрації. Місцеве самоврядування.

Тема 2.4.9. Реформування судових і правоохоронних органів на сучасному етапі. Збройні сили України.

Реформування судової системи. Закон України “Про судоустрій України” (07.02.2002 р.). Конституційний Суд. Правоохоронні органи суверенної України. Прокуратура. Міліція. Служба безпеки України. Адвокатура. Нотаріат.

Розбудова Збройних Сил України. Закони України “Про Збройні Сили України” (06.12.1991 р.), “Про державний кордон України” і “Про прикордонні війська України” (04.11.1991 р.).

Тема 2.4.10. Формування національної правової системи в незалежній Україні.

Конституційне право. Закони України “Про громадянство України” (08.10.1991 р.), “Про національні меншини в Україні” (25.06.1992 р.), “Про об’єднання громадян” (16.06.1992 р.). Декларація прав національностей України (01.11.1991 р.). Конституційний Договір між Президентом і Верховною Радою. Конституція України (28.06. 1996 р.). Зміни в цивільному законодавстві, Цивільний кодекс (16.01.2003 р.). Господарське право, Господарський кодекс (16.01.2003 р.). Трудове право. Система національного законодавства про освіту. Закон України “Про вищу освіту” (2002 р.). Адміністративне законодавство. Фінансове законодавство. Бюджетний кодекс (21.06.2001 р.). Митне законодавство, Митний кодекс (11.07.2002 р.). Екологічне право. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” (25.06.1991 р.). Водний кодекс (06.12.1995 р.), Лісовий кодекс (21.01.1992 р.) та ін. Розвиток аграрного законодавства, Земельний кодекс (25.10.2001 р.). Сімейне право, Сімейний кодекс (10.01.2002 р.). Кримінальне право, Кримінальний кодекс (05.04.2001 р.). Зміни у кримінально-процесуальному і кримінально-виконавчому праві. Повітряне право. Повітряний кодекс (04.05.1993 р.). “Угода про цивільну авіацію і про використання повітряного простору” (30.12.1991 р.). Участь України у роботі Європейської конференції цивільної авіації (ЄКЦА). Космічне право (Державна космічна програма України (1994 р.); Закони України “Про космічну діяльність” (15.11.1996 р.), “Про Загальнодержавну (Національну) космічну програму України на 1998 – 2002 роки” (23.12.1997 р.); “Про державну підтримку космічної діяльності” (16.03.2000 р.); Укази Президента України “Про створення Національного космічного агентства України” (29.02.1992 р.), “Про заходи щодо вдосконалення державного регулювання космічної діяльності в Україні” (17.10.1995 р.); міжнародні договори і угоди).

Присвоєння статусу “Національного” Київському міжнародному університету цивільної авіації – НАУ (11.09.2000 р.). Створення Юридичного факультету (2001 р.). Інститут повітряного і космічного права (2003 р.). Юридичний інститут “Інститут повітряного і космічного права” (2007 р.), Інститут повітряного і космічного права та масових комунікацій (2009 р.). Юридичний інститут (2010 р.), Навчально-науковий Юридичний інститут (2015 р.).

3. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

3.1. Основні рекомендовані джерела

3.1.1. Іванов В.М. Історія держави і права України: Підручник/ В.М. Іванов. – К.: КУП НАНУ, 2013. – 892 с.

3.1.2. Історія держави і права України: Підручник / За ред. А.С. Чайковського. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 512 с.

3.1.3. Кульчицький В.С. Історія держави і права України: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В.С. Кульчицький, Б.Д. Тищик. – К.: Видавничий дім “Ін Юре”, 2006. – 624 с.

3.1.4. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Навч. посіб./ П.П. Музиченко. – К.: Т-во “Знання”, 2006. – 437 с.

3.1.5. Терлюк І.Я. Історія держави і права України: Навч. посіб./ І.Я. Терлюк. – К.: Атіка, 2011. – 944 с.

3.2. Додаткові рекомендовані джерела

3.2.1. Антологія української юридичної думки: В 10 т./ За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: Вид. Дім “Юридична книга”, 2002-2005.

3.2.2. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ “Видавництво “Юридична думка”, 2007. – 992 с.

3.2.3. Мироненко О.М. Українське державотворення: Словник-довідник / О.М. Мироненко, Ю.І. Римаренко, І.Б. Усенко, В.А. Чехович. – К.: Либідь, 1997. – 560 с.

3.2.4. Про правові основи держави: збірник законів. – Х.: ПП “Ігвіні”, 2005. – 416 с.

3.2.5. Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посіб./ Уклад. В.Д. Гончаренко, О.Д. Святоцький. – К.: Видавничий дім “Ін Юре”, 2003. – 800 с.

(Ф 03.02 – 04)

АРКУШ РЕЄСТРАЦІЇ РЕВІЗІЇ

№ пор.	Прізвище ім'я по-батькові	Дата ревізії	Підпис	Висновок щодо адекватності

(Ф 03.02 – 03)

АРКУШ ОБЛІКУ ЗМІН

№ зміни	№ листа (сторінки)				Підпис особи, яка внесла зміну	Дата внесення зміни	Дата введення зміни
	Зміненого	Заміненого	Нового	Анульованого			

(Ф 03.02 – 32)

УЗГОДЖЕННЯ ЗМІН

	Підпис	Ініціали, прізвище	Посада	Дата
Розробник				
Узгоджено				
Узгоджено				
Узгоджено				